EDUKACJA MIĘDZYKULTUROWA
2016, nr 5 ISSN 2299-4106

Piotr Długosz

Ku Europie – wartości życiowe i ideologiczne ukraińskich studentów studiujących w Polsce

Streszczenie: Artykuł prezentuje wyniki badań nad wartościami życiowymi i wartościami ideologicznymi ukraińskich studentów w Polsce. Badania zostały zrealizowane metodą sondażową wśród ukraińskich studentów studiujących na Podkarpaciu. Badana próba liczyła 250 respondentów. Zebrane obserwacje wskazują, iż badana młodzież preferuje wartości związane ze zdrowiem i bezpieczeństwem materialnym rodziny oraz autonomią ekonomiczną i osobistą. W sferze wartości ideologicznych ujawniają się silne dążenie do sukcesu i indywidualizm. Badani studenci mają orientacje egalitarne i etatystyczne. Ani socjalizm, ani kapitalizm nie zyskuje u nich szerokiego poparcia. Częściej zgadzają się na demokrację. Kapitalizm, demokracja, indywidualizm częściej uwidaczniają się wśród studentów z wyższymi zasobami ekonomicznymi, kulturowymi, statusowymi, którzy po skończonych studiach nie chcą wracać na Ukrainę.

Słowa kluczowe: młodzież, studenci ukraińscy w Polsce, wartości życiowe, wartości ideologiczne

Wstęp

Sytuacja współczesnej Ukrainy wykazuje się wysokim dynamizmem. Niedawno do dymisji podał się gabinet Arsenija Jaceniuka, w jego miejsce został wybrany kolejny rząd Wołodymyra Hrojsmana, który ma kontynuować kurs reform i ma jeszcze silniej walczyć z korupcją i problemami gospodarczymi. Nastroje społeczne od dłuższego czasu wykazują tendencję spadkową.

Badania Centrum Razumkowa pokazują, iż 11% społeczeństwa ukraińskiego oceniło, że sytuacja podąża w dobrym kierunku, a 73% iż kierunek zmian jest niekorzystny. Ukraińcy pytani, czy są w stanie jeszcze ponosić koszty reform i żyć oszczędnie przez kilka kolejnych lat w celu możliwości ich przeprowadzenia z sukcesem, odpowiadają, że tak (8%); tak, ale nie długo, mniej niż rok (29%); nie, bo nie wierzą w powodzenie reform (24%); nie, bo sytuacja ma-

terialna jest bardzo trudna (32%)[1]. Powyższe dane mogą wskazywać na znaczny poziom zmęczenia społeczeństwa ukraińskiego gwałtownymi zmianami zapoczątkowanymi rewolucją na Euromajdanie i może znamionować symptomy traumy społeczno-kulturowej[2].

Zaprezentowane wyżej dane świadczą o istnieniu sytuacji kryzysowej, która może niekorzystnie wpływać na społeczne emocje oraz prowadzić do erozji zaufania i solidarności w społeczeństwie. Może też pogłębić stan anomii aksjonormatywnej wywołanej rozległymi zmianami oraz utrudnić dokończenie reform i modernizację kraju.

Jednakże obecnie pojawiają się też procesy parametryczne na Ukrainie, które mają szanse wspomagać działania modernizacyjne i ograniczać negatywne skutki reform. W głównej mierze chodzi tu o dążenia Ukrainy do integracji z Unią Europejską, co ma możliwość wyzwolić energię społeczną do dalszych działań na rzecz reform.

Przykładem tych postaw są nastroje prointegracyjne. Za wejściem do Unii Europejskiej było 53% Ukraińców, przeciw 27%, a 18% nie miało zdania[3]. Z kolei za Europejczyków uważa się 46%, z Europejczykami nie utożsamia się 43%, nie ma zdania 11%. Na pytanie, czy Ukraina więcej straci czy więcej skorzysta na przystąpieniu do Unii Europejskiej, 50% stwierdziło, że więcej skorzysta, 26% że więcej straci, a 24% nie miało zdania na ten temat. Do spodziewanych korzyści dla Ukrainy po wejściu do Unii Europejskiej respondenci zaliczają: swobodny przejazd osób za granicę (39%), podwyższenie poziomu życia (37%), swobodny dostęp młodzieży do studiowania w państwach członkowskich (34%), przeprowadzenie reform w Ukrainie (24%).

Obywatele ukraińscy zdają sobie również sprawę z ewentualnych kosztów integracji, którymi w ich opinii są: migracja Ukraińców za granicę (33%), pogorszenie stosunków z Rosją (28%), zwiększenie się poziomu bezrobocia (18%), obniżenie poziomu życia społeczeństwa (17%)[4].

Zaprezentowane powyżej rezultaty badań wskazują, iż ponad połowa respondentów chce wejścia Ukrainy do Unii Europejskiej, prawie tyle samo

[1] *Оцінка громад янами ситуації в країні*. http://www.uceps.org/upload/1458286734_file.pdf (25.04.2016).

[2] Zob. P. Sztompka: *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*. Warszawa 2000, ISP PAN.

[3] *Як Ви вважаєте, чи потрібно Україні вступати до Європейського Союзу?* http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1034 (25.04.2016).

[4] *Як українці розуміють євроінтеграцію: очікування та настрої суспільства*. http://dif.org.ua/ua/polls/2016a/-jak-ukrainci-rilstva-.htm (25.04.2016).

deklaruje tożsamość europejską i przede wszystkim integracja z UE jest postrzegana jako korzystna transakcja, która przyniesie zdecydowanie więcej korzyści – niż strat – społeczeństwu Ukrainy. W związku z tym należy stwierdzić, iż dopóki będzie realna perspektywa integracji z UE, dopóty społeczeństwo (a szczególnie jego część szczególnie zainteresowana tym procesem) będzie starało się ponosić dalsze koszty transformacji i znosić trudności w imię lepszej przyszłości.

Młodzież jako siła sprawcza zmian

Pisząc o młodzieży i jej roli w integrowaniu Ukrainy z Unią Europejską, warto odwołać się do szerszego kontekstu. Po pierwsze, same procesy parametryczne – takie jak: wejście do Unii Europejskiej, wejście do NATO czy innych struktur europejskich – nie sprawią, że dane państwo przejdzie zasadniczą zmianę i będzie respektować wartości, jakimi kierują się europejskie społeczeństwa.

Na te osobliwości zwracał uwagę przed wejściem Polski do Unii Europejskiej P. Sztompka: ,,łatwo dokonują się zmiany na poziomie organizacyjno-instytucjonalnym, a trudniej na poziomie kulturowym. Samo kopiowanie zachodnich instytucji nic nie da. Ludzie muszą nauczyć się funkcjonować w nowych realiach, muszą mieć kompetencję kulturową czy też cywilizacyjną. W zakresie tych kompetencji pojawiają się wartości, nawyki, reguły. Jakie są to wartości?

– Demokracja nie będzie funkcjonować bez demokratów, a więc obywateli zainteresowanych sprawami publicznymi, organizujących się oddolnie w celu załatwienia problemów lokalnych, zatroskanych losami państwa, gotowych do udziału w debacie z innymi, wyrażania swojej woli w głosowaniu, udzielania swym reprezentantom warunkowego kredytu zaufania, respektowania decyzji większości.
– Gospodarka rynkowa nie będzie funkcjonować bez gotowych do inwestowania i tworzenia miejsc pracy dynamicznych, innowacyjnych przedsiębiorców, ale także bez wykształconych, zdyscyplinowanych, wydajnych, dbających o jakość pracowników.
– Wolny obieg pluralistycznej myśli wymaga uczestników, którzy posiedli umiejętność wyboru, odsiewania ziarna od plew, gotowości do krytycznej refleksji, formułowania własnego zdania, a zarazem akceptacji różnorodności, tolerancji wobec odmiennych gustów i poglądów”[5].

[5] P. Sztompka*: Integracja europejska jako szansa kulturowa. O moralności, tożsa-*

Innymi słowy, nie będzie demokracji bez demokratów, nie będzie kapitalizmu bez „ducha kapitalizmu", nie będzie pluralistycznego społeczeństwa bez tolerancyjnych i akcentujących odmienność obywateli.

W innej swej publikacji P. Sztompka poszukiwał antidotum na traumę społeczno-kulturową, będącą przyczyną kryzysu w tych państwach, oraz blokadę modernizacji w okresie dokonywania się wielkich transformacji w Europie Środkowo-Wschodniej. Wtedy to skonstatował, iż „wszystkie dysfunkcje, które pojawiają się w mentalności społeczeństw postkomunistycznych noszących miano *homo sovieticus* można będzie zlikwidować dzięki zmianie pokoleniowej i zastąpieniu starszych generacji socjalizowanych w czasach sowieckich generacją nową, która wyrosła w innych czasach oraz posiada kompetencję kulturową"[6].

Innymi słowy, w państwach postkomunistycznych to na barkach młodzieży właśnie spoczywa trud budowania nowego społeczeństwa, które zbliżone będzie standardami do społeczeństw zachodnich. Aby doszło do głębokiej transformacji kulturowej w społeczeństwie, należy poczekać na zmianę generacyjną.

Nie jest to pierwszy przypadek w historii, kiedy młodzież była obsadzana w roli kontestatorów i budowniczych nowego ładu. Zdaniem K. Mannheima młodzież stanowi rezerwuar sił i środków, które można wykorzystać do przebudowy państwa. Jest to cenny zasób, którym dysponuje społeczeństwo. Młodzież jest innowacyjna, jest czynnikiem rewitalizacji i szybko przystosowuje się do zmian. Szczególną rolę do odegrania ma młodzież w społeczeństwach dynamicznych, w których aktywnie może się włączyć w funkcjonowanie instytucji państwa[7].

Niewątpliwie w sytuacjach, kiedy powstają zręby gospodarki rynkowej i tworzy się instytucje na wzór zachodni, to właśnie młodzi są najlepszym nośnikiem przemian, gdyż nie są oni obciążeni mentalnie starym systemem. Ponadto w dobie globalnego nastolatka lepiej rozumieją oni meandry funkcjonowania współczesnej gospodarki, polityki, społeczeństwa. Na ten fakt

---

mości i zaufaniu. W: J. Mariański (red.): *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*. Kraków 2002, WAM, PAN, s. 507.

[6] P. Sztompka: *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*. cyt. wyd. s. 107.

[7] K. Mannheim: *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*. W: K. Szafraniec (red.): *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*. Toruń 2011, Wydawnictwo Adam Marszałek.

zwróciła uwagę M. Mead pisząc o kulturze postfiguratywnej, kofiguratywnej i prefiguratywnej[8]. W pierwszym typie kultury dzieci uczą się od dorosłych, w drugim – od swoich rówieśników, w ostatnim typie, to dzieci uczą dorosłych. W świecie szybkich zmian społecznych i technologicznych młodzież staje się przewodnikiem i awangardą nowoczesności. Nie inaczej było w przypadku budowy polskiego kapitalizmu. To młodzi pomagali rodzicom orientować się w modernizowanym, dynamicznym świecie finansów, bankowości, mediów. Młoda generacja tworzyła też filary gospodarki kapitalistycznej, zajmując pozycje w finansach, marketingu, zarządzaniu. Młodość i jej atrybuty (innowacyjność, skłonność do ryzyka, optymizm, determinacja, wiedza, kreatywność) były traktowane jako akcelerator zmian w kraju[9].

Młodzi ludzie w przeszłości udowodnili, iż są w stanie zmienić radykalnie oblicze społeczeństwa. J. Chałasiński wykazał, iż młoda generacja przyczyniła się także do budowy dwóch wielkich totalitaryzmów – faszyzmu i komunizmu[10].

Młodzież jako siła społeczna może być też wykorzystana w procesach modernizacji państw zacofanych. Świadczą o tym praktyki ukazujące, że w krajach trzeciego świata młodzi byli wysyłani na studia do państw wysoko rozwiniętych w celu nauczenia się nowoczesnych technologii, metod zarządzania i kultury organizacyjnej (programy edukacyjne ONZ)[11].

Reasumując, Ukraina stoi na skrzyżowaniu wielu procesów społecznych, które są konsekwencją wybuchu rewolucji na Euromajdanie. Prowadzone reformy, obniżony poziom życia, konflikty polityczne tworzą negatywny kontekst, który może pogłębiać kryzys. Jednocześnie są prowadzone reformy i działania, które mają doprowadzić do zbliżenia Ukrainy z Unią Europejską i w ostateczności zakończyć się wejściem do UE. Proces ten sprzyjał będzie reformom i modernizacji. Zmiany te mają jednakże charakter egzogenny. Oczywiście, nie należy ich bagatelizować, ale ważniejsze wydają się zmiany endogenne, które będą polegały na głębszych przemianach kulturowych. Jednym z elementów kultury są właśnie wartości.

---

[8] M. Mead: *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa 2000, PWN.

[9] K. Szafraniec: *Młodzi 2011*. Warszawa 2011, KPRM.

[10] J. Chałasiński: *Społeczeństwo i wychowanie*. Warszawa 1969, PWN.

[11] P. Hut, E. Jaroszewska: *Studenci zagraniczni w Polsce na tle migracji edukacyjnych na świecie*. Warszawa 2011, Instytut Spraw Publicznych.

Wydaje się, iż głównym aktorem zaangażowanym na rzecz procesu integracji Ukrainy z UE jest młodzież. Od niej to będzie zależeć, czy zamierzone zmiany będą miały charakter fasadowy i będą imitacyjne w zakresie konsumpcji, stylu życia, poziomu życia bogatych społeczeństw Zachodu, czy też będą polegały na głębokich zmianach kulturowych dotykających wartości i reguł społecznych stojących u podstaw wolnego rynku i demokracji.

Dlatego młodzież może być języczkiem u wagi, która może zadecydować o kierunku, trwałości i sukcesie lub porażce przemian społeczno-ekonomicznych. Młodzi zresztą często są traktowani, jak już poprzednio wspomniano, jako barometr przemian, na podstawie którego określa się stan całego społeczeństwa. W niniejszym artykule młodzież obsadzono w roli o takim właśnie charakterze.

Badania młodzieży są więc w tym kontekście istotne z co najmniej kilku przyczyn: po pierwsze, można założyć, iż młodzież studencka odzwierciedla wartości powszechnie wyznawane przez społeczeństwo i młodzież. Młodzi studiujący za granicą mogą stanowić przyszłe kadry ukraińskiej gospodarki i elity społeczne na Ukrainie. Ponadto studenci wyjeżdżający na studia do Polski stanowią najwyższy odsetek studentów wyjeżdżających za granicę z Ukrainy (Podkarpacie jest jednym z regionów obok Mazowieckiego, Małopolski, Lubelskiego, gdzie ich jest najwięcej)[12]. Na koniec, studenci będący w Polsce znajdują się pod wpływem kultury europejskiej i dzięki temu można obserwować, w jaki sposób dochodzi do dyfuzji kulturowej.

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie wartości życiowych i ideologicznych studentów ukraińskich studiujących w Polsce oraz określenie czynników wpływających na zaobserwowane wartości. Uzyskane wyniki pozwo-

[12] W roku akademickim 2013/2014 najwięcej studentów z Ukrainy studiowało w Polsce – 15 123, w Niemczech – 9012, w Kanadzie – 2053, Czechach – 2019, we Włoszech – 1894. *Кількість студентів-українців за кордоном*. http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/56 (12.06.2015). Dane te, jak też statystyki polskie, wskazują, iż kontakt młodzieży ukraińskiej z Zachodem odbywa się przez polskie uczelnie. W roku akademickim 2014/2015 w Polsce studiowało już 23 392 studentów z Ukrainy. W roku akademickim 2015/2016 studentów z Ukrainy było 30 589. Było ich więcej o ponad 7 tys. niż rok temu. Stanowią oni już ponad 53 proc. ogółu studentów zagranicznych w Polsce. Na Podkarpaciu liczba studentów zagranicznych, głównie z Ukrainy, wynosiła 2 900. Interesujący jest fakt, że zmniejszyła się liczba studentów na Podkarpaciu o 3 200 osób, a wzrosła w tym czasie liczba studentów z zagranicy o 308 osób. *Mniej studentów na Podkarpaciu*. http://rzeszow.stat.gov.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/mniej-studentow-na-podkarpaciu,42,1.html (25.04.2016).

lą określić na głębszym kulturowym poziomie czy studenci będą wspierać proces integracji i modernizacji czy też raczej będą stanowić jego barierę i blokadę.

Główną hipotezę w niniejszym tekście można sformułować następująco: studenci wyznawanymi wartościami życiowymi i ideologicznymi będą wspierać procesy integracji i modernizacji Ukrainy.

Metodologia badań

Materiał empiryczny, który poddano analizom pochodzi z badań zrealizowanych w marcu 2015 roku, wśród 250 studentów z państwowej i prywatnej uczelni wyższej. Obie uczelnie znajdują się na Podkarpaciu: jedna w Przemyślu, druga w Rzeszowie. Wybór uczelni do badań był celowy.

Cała próba liczyła 250 studentów, w Rzeszowie 146 (58%), w Przemyślu 104 (42%). Większość badanych przyjechała z zachodniej Ukrainy (60%). Byli też studenci z centralnej Ukrainy – 34% i ze wschodniej – 6%. Wśród respondentów kobiety stanowiły 55%, a mężczyźni 45%. Większość studentów kończyła licea ogólnokształcące – 84%, technika – 10% i licea profilowane – 6%. Zdecydowanie częściej respondenci pochodzili z miasta (77%), niż ze wsi (23%). Sytuację materialną jako złą oceniło 23%, jako średnią 60%, jako dobrą 17%. Średnia ocen na świadectwie na zakończenie szkoły średniej wynosiła 9,5[13]. Z korepetycji korzystało 67%. Za osoby wierzące uznało się 79%. Do niezdecydowanych zaliczyło się 11%, za niewierzące uważało się 10%. Zadowolonych z życia znalazło się 82%, niezadowolonych – 14%.

Wartości życiowe

Problematyka wartości często była podejmowana przez socjologów, pedagogów, psychologów, antropologów. Jej szerokie i wszechstronne omówienie można spotkać u D. Joubert[14].

Przechodząc do analizy wyników badań, istotną kwestią będzie zdefiniowanie wartości – a dokładniej dwóch ich typów: wartości życiowe i ideologiczne. Za wartości życiowe będą uznane ważne dobra bardziej od innych

[13] Na Ukrainie stosuje się skalę ocen od 1 do 12.

[14] D. Joubert: *Dwadzieścia pięć pojęć wartości*. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.): *Socjologia lektury*. Kraków 2006, Znak.

warte tego, by je w życiu osiągnąć[15]. Wartości ideologiczne to przekonania, opinie na temat tego, jak powinno być zbudowane, zorganizowane społeczeństwo i jak funkcjonuje lub powinno funkcjonować, biorąc pod uwagę różne aspekty systemu społecznego[16].

Empiryczne poszukiwania wartości wśród młodzieży mają bogatą tradycję. W Polsce S. Nowak od lat pięćdziesiątych XX w. podejmował zagadnienia związane z wartościami życiowymi i ideologicznymi studentów. Dzięki tym badaniom starano się przewidzieć, w jakim kierunku będzie ewoluował system społeczny i na ile ówczesna ideologia trafia do przyszłych elit społecznych i gospodarczych[17].

Wśród badaczy ukraińskich nader często podejmowano problematykę wartości wśród studentów, biorąc pod uwagę też regionalne i etniczne zróżnicowania na linii Wschód – Zachód[18]. Nawet pobieżna analiza wspomnianej literatury wskazuje na znaczne podobieństwa między polską i ukraińską młodzieżą w kwestii wyznawanych wartości. Młodzież obu społeczeństw nastawiona jest na realizację prywatnych wartości, ważne jest dla niej bezpieczeństwo materialne, stroni ona od polityki i zainteresowania sprawami publicznymi. Pojawia się u niej syndrom prywatno-stabilizacyjny.

Odnosząc się do uzyskanych wyników badań wśród studentów z Ukrainy na temat wartości przez nich wyznawanych, uzyskujemy dane o najważniejszych celach młodzieży, do których należy dążyć, a których osiągniecie wiąże się z zaspokojeniem ludzkich potrzeb.

---

[15] A. Sułek: *Wartości życiowe dwóch pokoleń*. W: S. Nowak (red.): *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*. Warszawa 1989, PWN, s. 293.

[16] S. Nowak: *Postawy i wartości ideologiczne i ich społeczne determinanty*. W: S. Nowak (red.): *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*. cyt. wyd., s. 98–100.

[17] Tamże, s. 97–149. A. Sułek: *Stefan Nowak o Polsce i Polakach*. Warszawa 2009, UW.

[18] J. Paczkowski, M. *Bezkorowajna: Świat wartości współczesnej młodzieży ukraińskiej*. W: M. Sroczyńska i J. Paczkowski (red.): *Młodzi w społeczeństwie zmiany. Studia Polsko–Ukraińskie*. Kielce 2010, Wyższa Szkoła Umiejętności w Kielcach; J. Leszczyński: *Wartości społeczne młodzieży lwowskiej*. W: Sroczyńska i J. Paczkowski (red.): *Młodzi w społeczeństwie zmiany. Studia Polsko–Ukraińskie*. cyt. wyd.; Л. Сокурянська: *Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського студентства*. В: *Українське студентство у пошуках ідентичності*, Харків 2012; *Молодь в умовах становлення незалежної України(2011–1991р.р.)*. Київ 2012; І. Ф Кононов, С. В. Хобта: *Життєві світи Сходу і Заходу України: загальні результати дослідження*. „Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка" 2015, No. 5 (294).

Większość wymienionych wartości w kwestionariuszu (tabela 1) studenci uznali za bardzo ważne i ważne. Hierarchia wartości życiowych została przygotowana w oparciu o analizę odpowiedzi „bardzo ważne”[19]. Na pierwszym miejscu znalazły się zdrowie (83%) i dobrobyt, szczęście rodziny (81%). Mniej popularne były: wolność osobista, samodzielność i swoboda działania (58%), materialna, ekonomiczna, niezależność (55%), ekonomiczny, materialny dobrobyt (55%). Na kolejnym miejscu znalazły się: dobre relacje z innymi ludźmi (48%) oraz ciekawa, twórcza praca (47%). Dalej pojawiły się *ex quo* spokój, życie bez zmartwień i kłopotów (45%) oraz porozumienie z rodzicami i starszymi pokoleniami (45%). Nieco mniejsze znaczenie nadawali wykształceniu, wiedzy (38%), komfortowo wyposażonemu, wygodnemu mieszkaniu, domowi (37%). Na kolejnej pozycji pojawiły się: rozwijanie swoich talentów i zdolności (35%) oraz czas wolny, wypoczynek, rozrywka (33%). Jeszcze niższą popularność uzyskały: zdobycie wysokiego stanowiska i pozycji społecznej (31%), życie zgodne z zasadami religijnymi (25%), bycie pożytecznym dla społeczeństwa (22%), bezpieczeństwo ekologiczne (21%).

Najmniej popularne były takie wartości, jak: osiągnięcia w sztuce i literaturze, kulturze, nauce (17%) i uczestniczenie w życiu społecznym, rozwiązywanie problemów stojących przed społeczeństwem (14%).

Tabela 1. Wartości życiowe preferowane przez studentów (dane w %)[20]

Wartości	bardzo ważne	ważne	trudno powiedzieć	nieważne	w ogóle nieważne
zdrowie	83	14	3	0	0
dobrobyt, szczęście rodziny	81	17	2	0	0
wolność osobista, samodzielność i swoboda działania	58	34	8	0	0
materialna, ekonomiczna niezależność	55	35	6	4	0
ekonomiczny, materialny dobrobyt	51	38	10	1	0
dobre relacje z innymi ludźmi	48	42	8	2	0
ciekawa, twórcza praca	47	44	5	3	1
spokój, życie bez zmartwień i kłopotów	45	43	8	3	1

[19] Podobną hierarchię uzyskujemy, jeżeli obliczymy średnie wartości dla skal. Skala do pomiaru celów życiowych miała pięć punktów i była skalą szacunkową. Szczegółowy rozkład odpowiedzi znajduje się w tabeli 1.

[20] Skala do pomiaru wartości życiowych miała charakter szacunkowy, składała się z dziewiętnastu pozycji i odpowiedzi były kodowane następująco: 5 – bardzo ważne, 4 – ważne, 3 – trudno powiedzieć, 2 – nie ważne, 1 – w ogóle nieważne. Respondentów poproszono o ustosunkowanie się do każdej z wymienionej wartości w tabeli.

porozumienie z rodzicami i starszymi pokoleniami	45	39	11	5	
wykształcenie, wiedza	38	47	12	3	0
komfortowo wyposażony, wygodny dom	37	51	8	4	0
rozwijanie swoich talentów, rozwijanie zdolności	35	55	9		1
czas wolny, wypoczynek, rozrywka	33	52	11	4	0
zdobycie wysokiego stanowiska i pozycji społecznej	31	42	22	5	0
życie zgodne z zasadami religijnymi	25	37	20	12	6
bycie pożytecznym dla społeczeństwa	22	50	21	5	2
bezpieczeństwo ekologiczne	21	47	29	2	1
osiągnięcia w sztuce i literaturze, kulturze, nauce	17	35	31	15	2
uczestniczenie w życiu społecznym, rozwiązywanie problemów stojących przed społeczeństwem	14	46	29	11	0

Źródło: badania własne.

Wartości wymienione przez ukraińskich respondentów mają charakter prywatno-stabilizacyjny. Studenci koncentrują się na indywidualnych potrzebach, które są wyznaczane przez dobrostan rodziny, wolność obywatelską i ekonomiczną, bezpieczeństwo egzystencjalne i dobre relacje społeczne. W mniejszym stopniu życie badanych jest regulowane przez samorealizację, życie etyczne, potrzebę osiągnięć czy działania socjocentryczne. W pojawiającej się hierarchii wartości ujawniają się deficyt potrzeby bezpieczeństwa społecznego oraz silne wpływy procesów indywidualizacji, które są charakterystyczne dla nowoczesności[21]. Widać też, że deprywacja demokracji i wolności gospodarczej w ostatnich czasach została wyrażona przez wysoką rangę wolności osobistej i gospodarczej w hierarchii wartości.

Za Ronaldem Inglehartem można skonstatować, iż wartości związane z dobrobytem materialnym, szczęściem rodziny, wolnością obywatelską, ekonomiczną mogą wynikać z ich niedoboru w społeczeństwie ukraińskim. A takie wartości, jak dobre relacje z innymi ludźmi, porozumienie z rodzicami i starszymi pokoleniami są efektem socjalizacji, w której kładzie się nacisk na podległość starszym osobom[22].

Uzyskane i omówione wyżej wyniki na temat studentów ukraińskich studiujących w Polsce można porównać do analogicznych, zrealizowanych

[21] U. Beck: *Społeczeństwo ryzyka*. Warszawa 2002, Scholar, s. 147–148.

[22] R. Inglehart: *Pojawienie się wartości postmaterialistycznych*. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.): *Socjologia. Lektury*. Kraków 2006, Znak, s. 335.

wśród studentów ukraińskich studiujących w kraju. Studenci na Ukrainie są w większym stopniu socjocentryczni[23]. Widać, iż wartości kolektywistyczne częściej pojawiają właśnie u nich. Za to studenci ukraińscy studiujący w Polsce w stosunku do swoich rodaków uczących się w kraju są częściej zorientowani indywidualistycznie i pragmatycznie.

Można też zaprezentowane wyniki badań ukraińskich studentów w Polsce porównać do badań reprezentatywnych młodzieży ukraińskiej[24]. Wyniki badań wskazują, iż dominują wartości prywatno-stabilizacyjne i materialistyczne. Studenci studiujący w Polsce wyróżniają się na tym tle i mają silny profil indywidualistyczny oraz demokratyczno-rynkowy, aczkolwiek w niewielkim stopniu wykazują zainteresowania wartościami postmaterialistycznymi.

Typologia wartości życiowych

Ogólny rozkład procentowy uwidacznia hierarchię wartości ukraińskich studentów. Jednakże prowadzone analizy mają także pokazać wewnętrzne struktury czy też syndromy wartości. Dzięki temu, że do pomiaru wartości stosowano skale szacunkowe, można za pomocą analizy czynnikowej uchwycić wzajemne powiązania pomiędzy wartościami.

W wyniku analiz wyłania się pięć czynników. Oznacza to, że 19 wartości życiowych wpisanych w kwestionariusz da się zredukować do pięciu syndromów wartości.

Pierwszy czynnik można nazwać ,,merkantylnym". Tworzą go następujące wartości: ekonomiczny, materialny dobrobyt; wykształcenie, wiedza; materialna, ekonomiczna, niezależność; komfortowo wyposażone, wygodne mieszkanie, dom; wolność osobista, samodzielność i swoboda działania. Syndrom zbudowany jest z wartości materialnych i indywidualizmu. Wykształcenie ma charakter instrumentalny, na co wskazuje ulokowanie go w towarzystwie wartości materialnych.

Drugi czynnik – ,,wspólnotowy" obejmuje respondentów, którzy wskazywali na takie wartości, jak: bycie pożytecznym dla społeczeństwa; bezpieczeństwo ekologiczne i życie zgodne z zasadami religijnymi; porozumienie

---

[23] Л. Сокурянська: *Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського студентства.* В: *Українське студентство у пошуках ідентичності*. cyt. wyd., s. 31–32.

[24] *Youth of Ukraine 2015.* http://pjpeu.coe.int/documents/1017981/8998199/Youth_Ukraine_2015_EN.pdf/af759b97-0947-460d-a4a1-51348b68ca58 (24.04.2016).

z rodzicami i starszymi pokoleniami; rozwijanie swoich talentów, rozwijanie zdolności. Świat wartości tej grupy młodzieży reprezentowany jest przez dążenia socjocentryczne, transcendentne, *pro publico bono*.

Tabela 2. Analiza czynnikowa wartości życiowych preferowanych przez studentów

Kategorie	merkantylny	wspólnotowy	familijny	hubrystyczny	stabilizacyjny
ciekawa, twórcza praca				0,669	
ekonomiczny, materialny dobrobyt	0,667				
dobre relacje z innymi ludźmi			0,462	0,618	
bycie pożytecznym dla społeczeństwa		0,461			
uczestniczenie w życiu społecznym, rozwiązywanie problemów stojących przed społeczeństwem				0,417	0,469
wykształcenie, wiedza	0,446				
spokój, życie bez zmartwień i kłopotów					0,796
dobrobyt, szczęście rodziny			0,834		
zdrowie			0,754		
czas wolny, wypoczynek, rozrywka					0,466
zdobycie wysokiego stanowiska i pozycji społecznej					0,425
osiągnięcia w sztuce i literaturze, kulturze, nauce				0,416	
bezpieczeństwo ekologiczne		0,658			
porozumienie z rodzicami i starszymi pokoleniami		0,644	0,467		
rozwijanie swoich talentów, rozwijanie zdolności		0,533			
materialna, ekonomiczna niezależność	0,664				
komfortowo wyposażony, wygodny dom, mieszkanie	0,677				
wolność osobista, samodzielność i swoboda działania	0,687				
życie zgodnym z zasadami religijnymi		0,604			
procent wyjaśnionej wariancji	13	10	10	9	9

Źródło: badania własne.

Trzeci czynnik, zwany „familijnym", zbudowany jest z wartości: dobre relacje z innymi ludźmi; dobrobyt, szczęście rodziny; zdrowie; porozumienie z rodzicami i starszymi pokoleniami. Afirmowane wartości mają charakter familiocentryczny.

Czwarty czynnik, hubrystyczny, składa się z: ciekawej, twórczej pracy; dobrych relacji z innymi ludźmi, osiągnięć w sztuce i literaturze, kulturze, nauce; uczestnictwa w życiu społecznym, rozwiązywaniu problemów stojących

przed społeczeństwem. Wartości wchodzące w skład tego czynnika wyrażają potrzebę osiągnięć w sferze pracy, kulturze.

Ostatni, piąty czynnik zwany „stabilizacyjnym" konstytuowany jest przez takie wartości, jak: uczestniczenie w życiu społecznym, rozwiązywanie problemów stojących przed społeczeństwem; spokój, życie bez zmartwień i kłopotów; czas wolny, wypoczynek, rozrywka; zdobycie wysokiego stanowiska i pozycji społecznej. W tym przypadku sens życia wyznaczają spokój i harmonia po zdobyciu zakładanego statusu zawodowego, społecznego.

Wyniki analizy czynnikowej pozwalają uzyskać wgląd w strukturę powiązań między analizowanymi wartościami życiowymi studentów ukraińskich w Polsce.

W kolejnym kroku uzyskane typologie wraz z innymi zmiennymi zostaną poddane analizie korelacyjnej, co umożliwi lokalizację syndromów wartości w przestrzeni innych zmiennych mierzonych w badaniach.

Typ merkantylny jest korelowany z afirmacją sukcesu mierzoną twierdzeniem, że osiągnięcie sukcesów w życiu jest szczególnie dla mnie ważne (r = 0,243)[25], z wiarą w efekty własnej pracy mierzoną zdaniem, że jeżeli będę dużo pracował, to zdobędę wszystko, co zechcę (r = 0,216), z przekonaniami demokratycznymi (r = 0,152), kapitałem kulturowym[26] (r = 0,149), z religijnością (r = 0,172), z płcią (r = 0,232), z wykształceniem ojca (r = 0,204). Czynnik ten był też skorelowany z niechęcią do powrotu na Ukrainę po ukończeniu studiów (r = 0,261) i indeksem korupcji (r = 0,166)[27].

Orientacja na dobra materialne jest charakterystyczna dla respondentów nastawionych na sukces, indywidualistów ze skłonnościami demokratycznymi. Charakter merkantylny ujawniają studenci z wyższym statusem, wyższym kapitałem kulturowym i niższą religijnością. Częściej są to chłopcy, którzy zwracają uwagę na problem korupcji na Ukrainie i raczej nie zamierzają wracać po studiach tego kraju.

Typ wspólnotowy częściej się pojawia u respondentów zgadzających się z twierdzeniem, że osiągnięcie sukcesów w życiu jest szczególnie ważne (r = 0,265), z wiarą w efekty własnej pracy mierzoną zdaniem, że jeżeli będę dużo pracował, to zdobędę wszystko, co zechcę (r = 0,145), wiarą, że obecnie

[25] Wszystkie wartości korelacji są podawane przy $\alpha \leq 0{,}05$.

[26] Kapitał kulturowy mierzono liczbą posiadanych książek w domowej bibliotece.

[27] Indeks korupcji powstał na podstawie zliczenia odpowiedzi na pytanie o motywy wyjazdu na studia do Polski oraz pytanie dotyczące spodziewanych korzyści dla Ukrainy po wejściu do UE.

każdy przedsiębiorczy człowiek może się dorobić (r = 0,345), z przekonaniami egalitarnymi, mierzonymi aprobatą twierdzenia, iż obowiązkiem rządu powinno być zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować (r = 0,182). Wyniki na tej skali były też skorelowane z religijnością (r = 0,214), osiągnięciami szkolnymi (r = 0,215), typem szkoły (r = 0,236), miejscem zamieszkania (r = 0,148), regionem (r = 0,177).

Orientacja ta bliska jest respondentom, którzy cenią sukces, wierzą w siłę sprawczą własnej pracy, mają ,,ducha przedsiębiorczości" i są zwolennikami interwencji rządu w zatrudnienie. Ci respondenci są bardziej religijni, mają wyższe osiągnięcia szkolne, częściej chodzą do liceów, pochodzą z obszarów wiejskich z zachodnich i wschodnich regionów Ukrainy.

Orientacja familijna jest wyższa wśród studentów zamierzających kontynuować naukę po studiach licencjackich (r = 0,194). Respondenci uzyskujący wyższą wartość na tej skali aprobują twierdzenie, iż jeżeli będę dużo pracował, to zdobędę wszystko, co zechcę (r = 0,179), oraz są przekonani, że kapitalizm jest złym ustrojem, gdyż prowadzi do wyzysku i nierówności społecznych (r = 0,181). Wybór tych wartości był skorelowany z religijnością (r = 0,188), płcią (r = 0,153), miejscem zamieszkania (r = 0,149), indeksem nacjonalizmu[28] (r = 0,148), niechęcią powrotu po studiach na Ukrainę (r = 0,166).

Ku rodzinie zwrócone są jednostki mające wyższe aspiracje edukacyjne, wierzące w siłę sprawczą własnej pracy, negujące ustrój kapitalistyczny. Z tą orientacją związana była wyższa religijność, częściej prezentowały ją dziewczęta zamieszkujące na wsi. Z jednej strony, studenci ci nie zamierzają wrócić po studiach na Ukrainę, z drugiej strony pozytywnie wartościują swój naród.

Typ hubrystyczny jest skorelowany z planami po skończeniu studiów (r = 0,155). Zaobserwowano też korelację z aprobatą twierdzenia, że różnice między najwyższymi a najniższymi dochodami osób pracujących są zdecydowanie za duże (r = 0,204), zgodą ze stwierdzeniem, iż socjalizm jest sprawiedliwym ustrojem, gdyż wszystkich traktuje po równo i nie ma w nim wyzysku (r = 0,190), afirmacją twierdzenia, że kapitalizm jest złym ustrojem, gdyż prowadzi do wyzysku i nierówności (r = 0,172). Orientacja hubrystyczna skorelowana jest jeszcze z oceną sytuacji materialnej (r = 0,145), miejscem zamieszkania (r = 0,164), wyposażeniem gospodarstwa domowego w dobra

[28] Indeks nacjonalizmu składał się z pytań dotyczących tego, czy Ukraińcy mają więcej cech pozytywnych niż inne narody oraz występowania tylko poczucia dumy w przypadku myślenia o Ukrainie i Ukraińcach.

trwałego użytku (r = 0,224), indeksem szans życiowych[29] (r = 0,169), negatywnie z indeksem anomii (r = 0,160)[30].

Koncentracja na wartościach związanych z osiągnięciami, dążenie do doskonałości, zaznaczenie swojego miejsca w świecie sztuki, kultury cechuje ankietowanych o wyższych aspiracjach edukacyjnych, którzy negują kapitalizm i są egalitarnymi socjalistami. W przypadku tych osób zaobserwowano wyższy status materialny, zamieszkiwanie w mieście oraz postawę, w której ankietowani twierdzą, że obecnie młodzież ma większe szanse życiowe niż pokolenie rodziców.

Typ stabilizacyjny jest skorelowany z typem szkoły (r = 0,178), afirmacją twierdzenia, iż socjalizm jest sprawiedliwym ustrojem, gdyż wszystkich traktuje po równo i nie ma w nim wyzysku (r = 0,222), negatywnie z kapitałem kulturowym (r = –0,177), religijnością (r = 0,151), pozycją zawodową ojca (r = 0,220), niechęcią wyjazdu na Zachód po studiach (r = 0,148), chęcią pozostania w Polsce po skończeniu studiów.

Respondenci osiągający wysokie wartości na skali tej orientacji częściej studiują w państwowej szkole, mają prosocjalistyczne inklinacje, mają niższy kapitał kulturowy, są bardziej religijni, mają niższy status socjo-ekonomiczny i wiążą swoją przyszłość z Polską.

Reasumując, każdy z czynników wyspecyfikowanych w analizie czynnikowej ma swoje uwarunkowania. Najbardziej sprzyjający modernizacji i integracji europejskiej może być czynnik merkantylny, który jest tworzony przez wartości związane z ekonomicznym i materialnym dobrobytem; wykształceniem, wiedzą; materialną ekonomiczną niezależnością; komfortowo wyposażonym mieszkaniem, wolnością osobistą, samodzielnością i swobodą działania. Ponadto, jak pokazały analizy, nosicielami tej orientacji są studenci mający silną orientację na sukces, podmiotowość, kapitał kulturowy, wyższy status, dostrzegają problem korupcji na Ukrainie. Zatem tak sprofilowani ludzie mogliby z sukcesem modernizować państwo zgodnie z własnymi ideałami, co pozwoliłoby wykorzystać energię młodzieży w rewitalizacji społeczeństwa. Jednakże studenci o tej orientacji nie zamierzają wracać po studiach na Ukrainę. Spośród wyspecyfikowanych czynników jedynie typ wspólnotowy

[29] Na indeks szans życiowych składały się cztery twierdzenia, w których respondenci mieli ocenić swoje szanse na uzyskanie wykształcenia, wysokiej jakości życia, szczęścia i zdobycia dobrej pracy w odniesieniu do pokolenia rodziców.

[30] Na indeks anomii składały się odpowiedzi z trzech pytań, które wskazywały na negatywne konsekwencje obecnej sytuacji na Ukrainie w aspekcie społecznym i politycznym.

częściowo może sprzyjać reformom i być nośnikiem zmian. Ale czy on sam sprosta temu zadaniu?

Wartości ideologiczne

Po analizie wartości życiowych, które pokazują indywidualne dążenia respondentów w zaspokojeniu potrzeb, zostaną przedstawione odpowiedzi na pytania ankiety dotyczące wartości ideologicznych. Uzyskanie wyniki pozwolą zorientować się, jak powinno być zorganizowane państwo, społeczeństwo, na jakich zasadach powinno być oparte, w jaki sposób powinno funkcjonować. Problem jest o tyle interesujący, iż aktualnie na Ukrainie dochodzi do głębokich zmian *in statu nascendi* nowego ładu społecznego.

W twierdzeniach zaprezentowanych respondentom pojawiają się kwestie dotyczące rozwiązań systemowych, jak też funkcjonowania jednostki w obecnych realiach społeczno-ekonomicznych. Poproszono studentów, aby na pięciopunktowej skali szacunkowej wyrazili swój stosunek do danego twierdzenia[31].

Większość ankietowanych zgodziła się z twierdzeniem, iż osiągnięcie sukcesów w życiu jest szczególnie ważne (85%). Wartość sukcesu jest zakorzeniona wśród większości ukraińskich studentów. Ze zdaniem, iż nie potrzebuję pomocy innych, aby osiągnąć sukces, zgodziło się 45%. Indywidualizm wykazuje prawie połowa badanych. O tym, że jeżeli będę dużo pracował, to zdobędę wszystko, co zechcę, przekonanych jest 77%. Większość studentów wierzy, że ciężka praca prowadzi do sukcesu. Z twierdzeniem mówiącym o tym, iż obecnie każdy przedsiębiorczy człowiek może się dorobić, zgodziło się 59%. Przedsiębiorczość znajduje ponad połowę zwolenników wśród badanych.

Z opinią, iż obecnie dochodzi na Ukrainie do zmian polityczno-ekonomicznych, które w przyszłości przyniosą dużo dobrego, zgadza się 31%. A więc tylko jedna trzecia studentów optymistycznie ocenia przemiany społeczno-polityczne na Ukrainie.

O tym, że ludzie tacy jak ja mają szanse na przyszłość, przekonanych jest 54% badanych. Ponad połowa ankietowanych nie poddaje się defetyzmowi. Z twierdzeniem, że demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami

[31] Skala miała 12 pozycji i składała się z następujących kategorii: 1 – zdecydowanie zgadzam się, 2 – zgadzam się, 3 – trudno powiedzieć, 4 – nie zgadzam się, 5 – zdecydowanie nie zgadzam się.

rządów, zgadza się 56%. W badanej zbiorowości demokraci stanowią około połowy badanej grupy. Z opinią, że obowiązkiem rządu powinno być zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować zgadza się 74%. A więc postawy etatystyczne wykazuje większość badanych.

Tabela 3. Twierdzenia prezentujące różne aspekty funkcjonowania systemu społecznego[32]

Kategorie	zdecydowanie się zgadzam	zgadzam się	trudno powiedzieć	nie zgadzam się	zdecydowanie się nie zgadzam
osiągnięcie sukcesów w życiu jest szczególnie dla mnie ważne	51	34	12	2	1
nie potrzebuję pomocy innych, aby osiągnąć sukces	13	32	35	18	2
jeżeli będę dużo pracował, to zdobędę wszystko, co zechcę	43	34	19	2	2
obecnie każdy przedsiębiorczy człowiek może się dorobić	23	36	37	4	0
obecnie dochodzi na Ukrainie do zmian polityczno-ekonomicznych, które w przyszłości przyniosą dużo dobrego	14	17	43	18	8
ludzie tacy jak ja, nie mają większych szans na przyszłość	5	13	28	29	25
demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	21	35	34	9	1
obowiązkiem rządu powinno być zapewnienie pracy każdemu, kto chce pracować	32	42	21	4	1
różnice między najwyższymi a najniższymi dochodami osób pracujących są zdecydowanie za duże	27	40	27	5	1
socjalizm jest sprawiedliwym ustrojem, gdyż wszystkich traktuje równo i nie ma w nim wyzysku	11	18	48	13	10
kapitalizm jest złym ustrojem, gdyż prowadzi do wyzysku i wysokich nierówności społecznych	12	26	41	13	8
większości ludzi można ufać	9	18	43	22	8

Źródło: badania własne.

[32] Skala do pomiaru wartości ideologicznych miała charakter szacunkowy, składała się z 12 pozycji i odpowiedzi były kodowane następująco: 5 – zdecydowanie się zgadza, 4 – zgadza się, 3 – trudno powiedzieć, 2 – nie zgadza się, 1 – zdecydowanie się nie zgadza. Respondentów poproszono o ustosunkowanie się do każdego z wymienionych twierdzeń w tabeli.

Z twierdzeniem, że różnice między najwyższymi a najniższymi dochodami osób pracujących są zdecydowanie za duże, zgodziło się 67% badanych. Zatem ponad 2/3 sprzeciwia się nierównościom ekonomicznym. Z twierdzeniem, że socjalizm jest sprawiedliwym ustrojem, gdyż wszystkich traktuje równo i nie ma w nim wyzysku, zgodziło się 29%. Tylko więc jedna trzecia jest zwolennikiem rozwiązań społeczno-politycznych z minionej epoki. Z kolei negację kapitalizmu zaobserwowano u 38% respondentów. Z twierdzeniem, że większości ludzi można ufać, zgodziło się 27% respondentów. Respondenci są zatem w większości zanurzeni w kulturze nieufności, co może mieć negatywne skutki w budowaniu kapitału społecznego, a w konsekwencji utrudniać modernizację instytucji.

Reasumując, studenci z Ukrainy studiujący w Polsce są skoncentrowani na osiągnięciu sukcesu. Są też przekonani, że są kowalami własnego losu. Innymi słowy, uzależniają realizację wartości sukcesu od własnej pracy. Większość ankietowanych wierzy, że w przyszłości osiągnie swoje cele. Przy czym tylko około połowa wskazuje na indywidualizm i przedsiębiorczość jako środek prowadzący do sukcesu.

Jakiej Ukrainy chcą studenci? Zacząć należy od tego, że jedynie 1/3 badanych wierzy w pozytywne zakończenie kryzysu na Ukrainie. Idealnym ustrojem, zdaniem badanych, byłaby demokracja z silnym etatyzmem i egalitaryzmem. Interesuje ich taki ustrój, w którym zapewniona byłaby wolność słowa, równość i sprawiedliwość. Przy czym, jak widać, ani kapitalizm, ani socjalizm nie są typowane na idealny ustrój. Może bliżej ukraińskim studentom do modelu państwa *welfare state* ze skandynawskimi rozwiązaniami. Jest to pokolenie prekariatu wrażliwe na wyzysk i nierówności społeczne, co uwidacznia się w lepszych ocenach socjalizmu niż kapitalizmu. Młodzieży z takimi ideałami trudno jest żyć w państwie zdominowanym przez oligarchów i klany, gdzie powszechna jest korupcja.

Niewątpliwie kapitałem modernizacyjnym młodzieży są silne dążenia do sukcesu, indywidualizm, podmiotowość, wiara we własne sprawstwo. Niski poziom zaufania i pesymistyczne nastroje społeczne mogą być objawami traumy społeczno-kulturowej wynikającej z toczącego się kryzysu po wybuchu Euromajdanu.

Uwarunkowania wartości ideologicznych

Na podstawie rozkładów procentowych można oszacować preferencje studentów związane z wartościami ideologicznymi. W zakresie tych wartości

znalazły się wskaźniki indywidualizmu, podmiotowości, postaw prodemokratycznych, egalitaryzmu, etatyzmu, jak też aprobowanych rozwiązań ustrojowych. Kolejne kroki analiz pozwolą na identyfikację uwarunkowań preferencji ideologicznych wśród badanych studentów.

Orientacja na sukces jest skorelowana z kapitałem kulturowym, im wyższy jego poziom, tym częściej się ona pojawia (r = 0,156), wyższymi osiągnięciami szkolnymi (r = 0,340), płcią (r = 0,157), częściej sukces jest ważniejszy dla mężczyzn.

Indywidualizm skorelowany jest z planami po ukończeniu studiów licencjackich (r = 0,135). Częściej zamierzają podjąć pracę lub założyć firmę osoby mające wyższy poziom indywidualizmu. Im niższe osiągnięcia szkolne, tym częściej pojawia się ta postawa (r = 0,200). Im gorszy standard materialny, tym częściej pojawia się indywidualizm (r = 0,163). Indywidualizm był negatywnie skorelowany z chęcią powrotu na Ukrainę (r = –0,228). Zaobserwowano też korelację z indeksem korupcji (r = 0,179). Im częściej ktoś dostrzegał problem korupcji, tym wyższy miał poziom indywidualizmu.

Wiara w to, że ciężką pracą można osiągnąć wszystko, co się zechce, jest skorelowana z zasobnością gospodarstwa domowego (r = 0,144) oraz z indeksem anomii (r = 0,152)[33].

Przedsiębiorczość skorelowana jest z zadowoleniem z życia (r = 0,147) i indeksem optymizmu (r = 0,155)[34].

Pozytywna ocena aktualnych wydarzeń społeczno-politycznych na Ukrainie jest skorelowana z osiągnięciami szkolnymi (r = 0,151), typem szkoły, przykładowo studenci prywatnej uczelni są większymi optymistami (r = 0,146). Optymizm w tym zakresie charakteryzował częściej respondentów z niższym wykształceniem ojca (r = 0,173), z wyższym indeksem nacjonalizmu (r = 0,270). Im lepsza ocena obecnych wydarzeń, tym wyższa wartość indeksu optymizmu (r = 0,254). Pozytywna ocena sytuacji społeczno-politycznej negatywnie jest skorelowana z chęcią pozostania w Polsce po skończeniu edukacji (r = –0,252) i chęcią powrotu na Ukrainę (r = 0,231).

[33] Na indeks anomii składały się odpowiedzi z trzech pytań, które wskazywały na negatywne konsekwencje obecnej sytuacji na Ukrainie w aspekcie społecznym, politycznym.

[34] Indeks optymizmu tworzyły dwa pytania dotyczące oceny możliwości realizacji dążeń życiowych młodzieży oraz tego, czy w następnych pięciu latach nastąpi poprawa.

Skala defetyzmu jest skorelowana z niższym wykształceniem ojca (r = 0,162), z niższym standardem materialnym (r = 0,191), z niższym indeksem szans życiowych (r = 0,180)[35].

Postawy prodemokratyczne są skorelowane z planami życiowymi po skończeniu studiów. Częściej postawę tę przyjmowali studenci chcący kontynuować edukację na studiach magisterskich (r = 0,160). Orientacja demokratyczna jest skorelowana z wyższymi osiągnięciami szkolnymi (r = 0,189), z orientacją prozachodnią[36] (r = 0,149), indeksem optymizmu (r = 0,166), planami osiedlenia się w Polsce po skończeniu studiów (r = 0,146).

Etatyzm skorelowany jest z wyższymi osiągnięciami szkolnymi (r = 0,197), typem szkoły – licealiści częściej niż uczniowie techników i liceów zawodowych prezentowali tę postawę (r = 0,169). Etatyzm jest skorelowany z indeksem anomii (r = 0,202). Im wyższy poziom etatyzmu, tym wyższa wartość indeksu anomii.

Egalitaryzm jest skorelowany z poczuciem zadowolenia z życia (r = 0,140), wyższymi osiągnięciami szkolnymi (r = 0,183), niższym wykształceniem ojca (r = 0,148), indeksem anomii (r = 0,147). Im wyższy poziom egalitaryzmu, tym wyższa wartość indeksu anomii.

Postawy prosocjalistyczne są skorelowane z religijnością (r = 0,140), niższym wykształceniem ojca (r = 0,183), gorszą sytuacją ekonomiczną rodziny (r = 0,153), negatywnie z orientacją prozachodnią (r = 0,140).

Orientacja prokapitalistyczna jest skorelowana z lepszą oceną warunków materialnych (r = 0,149), z zamieszkiwaniem w mieście (r = 0,142), negatywnie z indeksem nacjonalizmu (r = 0,186) i pozytywnie z indeksem korupcji (r = 0,159).

Zaufanie skorelowane jest tylko z indeksem anomii. Im niższa wartość indeksu anomii, tym wyższy poziom zaufania (r = 0,256).

Reasumując, wyniki analizy korelacyjnej pokazują, iż orientacja na sukces, przekonanie o możliwości odniesienia sukcesu są warunkowane zasobami kulturowymi, ekonomicznymi, statusowymi. Jednostki wyposażone w te zasoby częściej skłaniają się ku wartościom sukcesu. Sukces też częściej ma męską proweniencję. Z kolei indywidualizm jest zakorzeniony wśród osób

[35] Na indeks szans życiowych składały się cztery twierdzenia, w których respondenci mieli ocenić swoje szanse na uzyskanie wykształcenia, wysokiej jakości życia, szczęścia i zdobycia dobrej pracy w odniesieniu do pokolenia rodziców.

[36] Orientacja prozachodnia była mierzona pytaniem o to, czy Ukraina powinna wejść do Unii Europejskiej, NATO.

pozbawionych zasobów, co nie dziwi, gdyż nie mogą one liczyć na nikogo, a jedynie na własne siły w dążeniu do sukcesu. Interesujące jest to, że „duch kapitalizmu" zakorzeniony jest w optymizmie. Ludzie szczęśliwi, zadowoleni z życia częściej są skłonni traktować przedsiębiorczość jako drogę do sukcesu. Wiara w lepszą przyszłość Ukrainy była warunkowana pozytywnymi ocenami cech narodowych Ukraińców, niższym statusem rodziny, wyższymi osiągnięciami szkolnymi i chęcią powrotu na Ukrainę.

Demokratami okazały się jednostki optymistyczne o orientacji prozachodniej, z wyższymi osiągnięciami, chcące kontynuować studia i pozostać po nich w Polsce. Etatyzm i egalitaryzm warunkowany był wyższymi osiągnięciami szkolnymi i negatywną oceną aktualnych wydarzeń na Ukrainie.

Z kolei orientacja prosocjalistyczna wystąpiła wśród studentów niechętnych integracji europejskiej, z wyższym poziomem religijności i gorszym statusem ekonomicznym. Orientacja prokapitalistyczna pojawiła się wśród lepiej sytuowanych, gorzej oceniających cechy narodu ukraińskiego, wskazujących na korupcję jako jeden z głównych problemów Ukrainy.

Zrealizowane analizy pokazały, że każda z wartości ma swoje uwarunkowania. Do nich należy zaliczyć indywidualne cechy jednostki, takie jak kapitał kulturowy, kapitał psychologiczny, kapitał ekonomiczny, miejsce zamieszkania, płeć. Również wartości ideologiczne są skorelowane z oceną sytuacji społeczno-politycznej na Ukrainie.

Zakończenie

Celem niniejszego artykułu była diagnoza wartości życiowych i ideologicznych cenionych przez ukraińskich studentów studiujących w Polsce. Wyniki badań pozwalają zauważyć, iż rzeczami wartymi zabiegów są: rodzina, zdrowie, autonomia w sferze ekonomicznej i osobistej. W mniejszym stopniu orientują się oni na wartości związane z altruizmem, działaniami *pro publico bono,* jak też z samorealizacją. Z jednej strony, badani wykazują tradycyjne dążenia związane z zapewnieniem sobie bezpieczeństwa społecznego. Z drugiej strony, mają oni także wyższe potrzeby, które uwidaczniają w dążeniu do demokratyzacji w sferze społecznej i gospodarczej. Tym samym ujawniają się potrzeby indywidualizacji, które do tej pory były deprywowane. Można zatem skonstatować, że ukraińskie społeczeństwo nie jest pozbawione demokratów, dla których cenna jest wolność słowa, pluralistyczny obieg myśli i wolność gospodarcza.

Ponadto, jeśli dodamy do poprzednich wniosków wysoką rangę wartości związanych z dążeniem do sukcesu, poczuciem własnego sprawstwa, przedsiębiorczością, to okazuje się, iż badana młodzież ma odpowiedni etos, który stoi u podstaw budowy gospodarki kapitalistycznej. Zatem niezależnie od tego, jaką interpretację zastosujemy, badana młodzież ma potencjał modernizacyjny lub jest wyposażona w cechy osobowości nowoczesne, które można skutecznie wykorzystać do modernizacji i integracji europejskiej Ukrainy w najbliższych latach. Dążenie do własnych celów prywatno-stabilizacyjnych przy akceptacji i aktywnym tworzeniu nowego ładu opartego na wolnym rynku i demokracji daje szanse aktywnego włączenia młodzieży w nowo powstające instytucje, co zwiększa szanse na pozytywne zakończenie przemian i stabilizację.

Z tej perspektywy młodzież należy traktować jako endogenny czynnik zmian, który na studiach za granicą może nabyć cenne kompetencje potrzebne w zarządzaniu, kierowaniu, organizowaniu różnych instytucji oraz kontakty, które również mogą być przydatne w działalności zawodowej na Ukrainie.

Istnieje też mniej optymistyczna interpretacja uzyskanych wyników. O ile ukraińscy studenci są zorientowani demokratycznie i indywidualistycznie, o tyle pesymistycznie postrzegają przyszłość Ukrainy. Pojawiają się symptomy dezintegracji społecznej: niski poziom zaufania osobowego, brak wiary w pozytywne zakończenie przemian.

W rozwiązaniach dotyczących idealnego ustroju, czyli takiego, jaki miałby powstać na zgliszczach obecnego, zdecydowanie dominują etatyzm i egalitaryzm, co, jak się wydaje, jest cechą młodzieży nie tylko ukraińskiej[37]. Być może jest to reakcja na występowanie dużych nierówności społecznych i problemów z zatrudnieniem ludzi młodych. Faktem jest, iż raczej neoliberalne rozwiązania, które będzie stosował ukraiński rząd, będą przeciwne do preferowanych przez studentów rozwiązań ustrojowych.

Jeszcze trudniej określić kształt przyszłego ustroju na Ukrainie, znając preferencje ustrojowe. Ani kapitalizm, ani socjalizm nie znajdują dużego uznania wśród badanych. Jednakże, jeśli uwzględnimy odsetek poparcia, to socjalizm ma przewagę nad kapitalizmem. Młodzież preferuje socjalizm, gdyż upatruje w nim źródła sprawiedliwości społecznej, której pozbawiony jest kapitalizm. Większość respondentów jednak nie opowiada się za żadnym

[37] *Młodzi 2013.* Warszawa 2014, CBOS. http://www.cinn.gov.pl/portal?id=15&res_id=673746(25.04.2016).

z tych modeli. Ta niepewność potwierdza stan anomii, młodzież i całe społeczeństwo nie wie, w którym kierunku należy zmierzać, które rozwiązania są korzystne w sensie ustrojowym.

Na zakończenie niniejszych rozważań warto podkreślić, że blokadą w integracji europejskiej społeczeństwa ukraińskiego mogą być kultura nieufności, niechęć do kapitalizmu oraz ucieczka młodzieży wykazującej cechy osobowości nowoczesnej poza Ukrainę. Młodzież afirmująca wartości demokratyczne, rynkowe, częściej chce pozostać w Polsce[38]. A na Ukrainę raczej zamierzają powrócić studenci, którym bliżej do kultury socjalistycznej. W związku z tym trudno spodziewać się szerzenia wartości europejskich wśród społeczeństwa ukraińskiego, kiedy jego awangarda ma zamiar pozostać na Zachodzie. Widać też, iż wpływ na wartości – obok cech statusowych – mają zasoby rodziny pochodzenia. Dysponowanie odpowiednim kapitałem zwiększa szanse życiowe studentów. Zazwyczaj ci o większych zasobach mają większe aspiracje. Sprawdza się w tym przypadku teoria R. Mertona, głosząca, iż cele kulturowe są skoncentrowane na sukcesie, a typ przystosowania w dużej mierze zależy od posiadanych zasobów[39].

Bibliografia

Beck U.: *Społeczeństwo ryzyka*. Warszawa 2002, Scholar.

Chałasiński J.: *Społeczeństwo i wychowanie*. Warszawa 1969, PWN.

Długosz P.: *Zjawisko edukacji transgranicznej na przykładzie ukraińskich studentów na Podkarpaciu*. W: С. Щудло, П. Длугош (red.): *„Молодіжна політика: проблеми і перспективи"* 2015, nr 6.

Hut P., Jaroszewska H.: *Studenci zagraniczni w Polsce na tle migracji edukacyjnych na świecie*. Warszawa 2011, Instytut Spraw Publicznych.

Inglehart R.: *Pojawienie się wartości postmaterialistycznych*. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.): *Socjologia. Lektury*. Kraków 2006, Znak.

Як Ви вважаєте, чи потрібно Україні вступати до Європейського Союзу? http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1034 (25.04.2016).

[38] Na Ukrainę zamierza wrócić tylko 16% badanych. Zob. P. Długosz: *Zjawisko edukacji transgranicznej na przykładzie ukraińskich studentów na Podkarpaciu*. W: С. Щудло, П. Длугош (red.): „Молодіжна політика: проблеми і перспективи" 2015, nr 6.

[39] R. Merton: *Anomia i struktura społeczna*. Warszawa 1982, PWN.

Як українці розуміють євроінтеграцію: очікування та настрої суспільства. http://dif.org.ua/ua/polls/2016a/-jak-ukrainci-rilstva-.htm (25.04.2016).

Joubert D.: *Dwadzieścia pięć pojęć wartości*. W: P. Sztompka, M. Kucia (red.): *Socjologia. Lektury*. Kraków 2006, Znak.

Кількість студентів-українців за кордоном. http://www.cedos.org.ua/uk/osvita/56 (12.06.2015).

Кононов І. Ф, Хобта С. В.: *Життєві світи Сходу і Заходу України: загальні результати дослідження*. „Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка" 2015, No. 5 (294).

Leszczyński J.: *Wartości społeczne młodzieży lwowskiej*. W: M. Sroczyńska, J. Paczkowski (red.): *Młodzi w społeczeństwie zmiany. Studia Polsko-Ukraińskie*. Kielce 2010, Wyższa Szkoła Umiejętności w Kielcach.

Mannheim K.: *Problem młodzieży w nowoczesnym społeczeństwie*. W: K. Szafraniec (red.): *Młodzież jako problem i jako wyzwanie ponowoczesności*. Toruń 2011, Wydawnictwo Adam Marszałek.

Mead M.: *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*. Warszawa 2000, PWN.

Merton R.: *Anomia i struktura społeczna*. Warszawa 1982, PWN.

Młodzi 2013. Warszawa 2014, CBOS. http://www.cinn.gov.pl/portal?id=15&res_id=673746 (25.04.2016).

Mniej studentów na Podkarpaciu. http://rzeszow.stat.gov.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/mniej-studentow-na-podkarpaciu,42,1.html (25.04.2016).

Молодь в умовах становлення незалежної України (1991–2011р.р.). Київ 2012.

Nowak S.: *Postawy i wartości ideologiczne i ich społeczne determinanty*. W: S. Nowak (red.): *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*. Warszawa 1989, PWN.

Оцінка громад янами ситуації в країні. http://www.uceps.org/upload/1458286734_file.pdf (25.04.2016).

Paczkowski J, Bezkorowajna M.: Świat wartości współczesnej młodzieży ukraińskiej. W: M. Sroczyńska, J. Paczkowski (red.): *Młodzi w społeczeństwie zmiany. Studia Polsko-Ukraińskie*. Kielce 2010, Wyższa Szkoła Umiejętności w Kielcach.

Сокурянська Л.: *Ціннісна обумовленість громадянської ідентифікації сучасного українського студентства*. В: *Українське студентство у пошуках ідентичності*, Харків 2012.

Sułek A.: *Stefan Nowak o Polsce i Polakach*. Warszawa 2009, UW.
Sułek A.: *Wartości życiowe dwóch pokoleń*. W: S. Nowak (red.): *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej*. Warszawa 1989, PWN.
Szafraniec K.: *Młodzi 2011*. Warszawa 2014, KPRM.
Sztompka P.: *Integracja europejska jako szansa kulturowa. O moralności, tożsamości i zaufaniu*. W: J. Mariański (red.): *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*. Kraków 2002, WAM, PAN.
Sztompka P.: *Trauma wielkiej zmiany. Społeczne koszty transformacji*. Warszawa 2000, ISP PAN.
Youth of Ukraine 2015. http://pjpeu.coe.int/documents/1017981/8998199/Youth_Ukraine_2015_EN.pdf/af759b97-0947-460d-a4a1-51348b68ca58, (24.04.2016).

Towards Europe – life and ideological values of Ukrainian students educated in Poland

Summary

The article presents the results of research on life values and ideological values of Ukrainian students in Poland. The research was conducted with the use of the survey method among Ukrainian students studying at non-state and state universities in the Podkarpacie region. The research sample consisted of 250 respondents. The collected data indicates that the young people prefer values connected with health and financial stability of the family as well as economic and personal autonomy. Within the sphere of ideological values, a strong drive for success and individualism is observed. The surveyed students are egalitarian and etatism-oriented. Neither capitalism nor socialism gains their support. They agree for democracy more often. Capitalism, democracy, individualism are more often shown among students of higher economic, cultural and social rank, who upon graduating do not want to return to Ukraine.

Key words: youth, Ukrainian students in Poland, life values, ideological values

Traslated by Wojciech Pyć